

1. Napadi, pretnje i pritisci

1.1. *Seksistički skandal ministra odbrane*

Decembar je obeležio skandalozni postupak ministra odbrane Bratislava Gašića koji je u Trsteniku, nakon posete fabrici „Prva petoletka”, a neposredno pre davanja izjave medijima, činjenicu da su neki od novinara, među kojima je bila i dopisnica B92 Zlatija Labović, čučnuli kako ne bi bili u kadru dok Gašić govori, prokomentarisao rečima: „Što volim ove novinarke koje ovako lako kleknu!”. Ovaj seksistički komentar je istovremeno bio i uvreda za samu novinarsku profesiju, a njena težina je veća budući da se radi o visokom funkcioneru vlade i vladajuće Srpske napredne stranke (SNS).

Gašićev postupak su osudili Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, novinarska i medijska udruženja, kao i ministarka Zorana Mihajlović, predsednica Koordinacionog tela Vlade Srbije za rodnu ravnopravnost. Osudama se pridružio i predsednik Vlade Aleksandar Vučić, koji je najavio da će ministar odbrane zbog ispada biti smenjen. Ovakva reakcija nadležnih državnih organa se može smatrati pozitivnom budući da šalje važnu poruku da se diskriminatorni i seksistički ispadi neće tolerisati i da će biti adekvatno sankcionisani. Gašić se izvinio za svoj gest na konferenciji za novinare na kojoj nije bilo dozvoljeno postavljanje pitanja. Javnosti se obratio i kruševački odbor SNS-a, ali sa optužbama za „orkestrirane napade” na ministra, te ocenama da je snimak sa Gašićevom izjavom „organizovano preplavio društvene mreže i određene medije”, da se na njemu vidi „nekoliko ogromnih nelogičnosti”, da smatraju da napad „izvršiocima donosi određenu svotu novca”, kao i da je novinarka B92 „instruisana da isporovocira ministra”. Gotovo istovremeno Zlatija Labović je bila izložena najprizemnijem i vulgarnom zlostavljanju, uvredama i pretnjama na društvenim mrežama. Povodom tih pretnji, pravni tim B92 podneo je nadležnom tužilaštvu krivičnu prijavu zbog krivičnog dela *zlostavljanje i mučenje* iz člana 137. KZ.

SNS se ogradio od navoda svog kruševačkog odbora, ali ono što je nakon Gašićeve izjave postalo očigledno je to da u Srbiji nisu razvijeni mehanizmi zaštite od zlostavljanja na društvenim mrežama koje nužno ima za posledicu kreiranje osećaja nebezbednosti i ugroženosti kod novinara. Ovaj slučaj je nažalost pokazao ozbiljan izostanak empatije i

solidarnosti u dobrom delu društva, što je u odnosu na novinarku Zlatiju Labović dovelo i do takozvane sekundarne viktimizacije, kroz negativnu reakciju društvene sredine.

2. *Ocene međunarodnih organizacija o stanju medijskih sloboda u Srbiji*

Regionalna koordinatorica za jugoistočnu Evropu u međunarodnoj nevladinoj organizaciji *Transparency international* Kornelija Abel ukazala je u decembru da Srbija, kao kandidat za članstvo u EU, mora da poštuje evropske vrednosti, među kojima se medijske slobode visoko kotiraju na listi. Naglasila je takođe da, ako vlast pokazuje nesenzibilitet prema kritici, onda ni Srbija ne može da se smatra demokratskom zemljom. Pored toga, podsetila je na već dobro poznate probleme netransparentnosti vlasništva medija i neregulisanog oglašavanja državnih organa.

Izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju Dejvid Mekalister je, obraćajući se Zajedničkom konsultativnom odboru Komiteta regiona u Briselu, naglasio da je sloboda medija osnovni element demokratije koji ne može da se ostvari samo usvajanjem zakona i da treba da se stvori povoljno okruženje za razvoj nezavisnih medija.

U ova dva odvojena obraćanja samo je ponovljeno ono što je evidentno – da je stanje medijskih sloboda u Srbiji alarmantno, a da ne postoje jasne i nedvosmislene naznake vlasti da se na promenama takvog stanja radi. Kritika putem medija zaista treba da bude nešto što će vlast (bilo koja) prihvatiti kao neminovnost, jer nosioci javnih funkcija snose odgovornost za funkcionisanje države, pa samim tim moraju da budu otvoreni i za pohvale i za kritike. Mediji upravo i služe da budu korektiv vlasti, a nije svaka kritika napad na konkretne nosioce državne vlasti niti znak da postoji zavera protiv nje, ili da se priprema državni udar (kako su u decembru javljali mediji bliski vlasti). Nažalost, trend smanjenja medijskih sloboda je evidentan i u samim članicama EU (poput Mađarske i Poljske), a brojna pitanja su trenutno mnogo važnija (migrantska kriza, terorizam, a za Srbiju i pregovori sa vlastima u Prištini), pa je pitanje koliko će EU zaista uticati na vlast da preduzme mere kako bi preokrenula negativni trend u odnosu na poštovanje prava na slobodu izražavanja.

3. *Izveštaj Saveta za borbu protiv korupcije*

U decembru je javnosti predstavljen Izveštaj o mogućem uticaju institucija javnog sektora na medije kroz plaćanje usluga oglašavanja i marketinga. Ovo je treći izveštaj

Saveta za borbu protiv korupcije o medijima, budući da se isto telo medijima bavilo i u Izveštaju o pritiscima i kontroli medija u Srbiji, iz septembra 2011. godine, kao i u Izveštaju o vlasničkoj strukturi i kontroli medija u Srbiji, iz februara 2015. godine.

Savet je u novom izveštaju analizirao mogući uticaj institucija javnog sektora na medije putem plaćanja usluga oglašavanja i marketinga u periodu od 2011. do 2014. godine. Izveštaj, sa preporukama, prosleđen je Vladi Republike Srbije na dalje postupanje.

Izveštaj se bazira na informacijama koje je Savet pribavio od 124 državnih organa, organizacija, fondova, javnih preduzeća, privrednih društava sa većinskim državnim kapitalom, kao i organa lokalne samouprave, o uslugama marketinga, oglašavanja, PR uslugama, uslugama promotivnih i medijskih kampanja, uslugama izrade i održavanja veb sajtova, sponzorstava, donatorstava ili poslovno-tehničke saradnje koje su ugovorene i realizovane počev od 2011. do kraja 2014. godine. Analizom dostavljene dokumentacije utvrđeno je da je za pomenute usluge u posmatranom periodu utrošeno 60,9 miliona evra, a projekcije Saveta su, ako bi se uzorak proširio na celu Srbiju, da je potrošeno čak 800 miliona evra. Ako se uzme u obzir da u posmatranom periodu celokupna vrednost tržišta oglašavanja po godini nije prelazila 160 miliona evra, dolazi se do zaključka da je javni sektor najveći oglašivač u Srbiji, te da pružaoci medijskih usluga najviše zavise upravo od javnog sektora, kada je reč o njihovom finansiranju. Izveštaj prilično detaljno obrazlaže nepravilnosti i nelogičnosti na koje je Savet naišao analizirajući prikupljenu dokumentaciju.

Ono što je, u najmanju ruku, čudno, jeste okolnost da ova oblast nije regulisana nijednim zakonom, kada potreba za takvom regulacijom očigledno postoji, i to ne samo zbog uređenja medijskog sektora, nego i smanjivanja koruptivnog potencijala koji ovakvo stanje sa sobom evidentno nosi. Treba ipak priznati da problem nije lako rešiti i da je morao biti posmatran uzimajući u obzir njegove različite aspekte. Drugim rečima, ne može se rešiti problem oglašavanja javnog sektora ako druga bitna pitanja medijske reforme nisu do kraja rešena. Oglašavanje javnog sektora je samo jedan od brojnih tokova novca između raznih nivoa vlasti, paralelno sa projektnim sufinansiranjem i javnim nabavkama „*medijskih usluga*“. Da bi se nagomilani problemi na koje ukazuje i Izveštaj Saveta za borbu protiv korupcije (ali i Izveštaj o napretku Srbije ka EU i brojne druge domaće i strane analize) rešili, neophodno je pravilno definisati, prvo, šta je zapravo problem, a potom i kako bi taj problem trebalo normativno i u praksi rešavati. Konkretno, zabrana neposrednog budžetskog finansiranja medija, obavezna privatizacija i projektno sufinansiranje trebalo je da omoguće da se javnim sredstvima u

medijskoj sferi umesto kupovine političkog uticaja isključivo u interesu oligarhija na vlasti, finansiraju sadržaji od javnog interesa koji nisu nužno komercijalni. Izveštaj o mogućem uticaju institucija javnog sektora na medije kroz plaćanje usluga oglašavanja i marketinga i praktično pokazuje da je problem kupovine uticaja na javno mnjenje javnim sredstvima, a zarad nećijih privatnih interesa, problem koji je daleko širi od direktnog budžetskog finansiranja medija, i da se neprimereni uticaj ostvaruje na niz drugih, kreativnih načina.

Preporuke Saveta za borbu protiv korupcije insistiraju na zakonodavnom okviru koji bi uspostavio jasna merila za ocenu opravdanosti i svrsishodnosti oglašavanja institucija javnog sektora, za ugovaranja usluga istraživanja javnog mnjenja, ali i za zaključivanje ugovora o pružanju usluga bez naknade između državnih organa i medija. Preporučuju se i izmene i dopune Zakona o javnim preduzećima, kojima bi se javnim preduzećima zabranilo finansiranje medija i njihovih izdavača kroz ugovaranje sponzorstva, odnosno kroz donacije javnim novcem. Savet predlaže i izmene zakonodavnog okvira kojima bi se posredničke agencije isključile iz poslova vezanih za oglašavanje državnih organa. Podsećamo da smo i u ovim izveštajima često ukazivali na neophodnost regulacije oglašavanja institucija javnog sektora kako u interesu transparentnog i odgovornog trošenja javnog novca, tako i u cilju nediskriminatornog tretmana medija kao prenosilaca oglasnih poruka. Izveštaj Saveta za borbu protiv korupcije trebalo bi iskoristiti pre svega za otvaranje javne debate o pravcu akcija kojima bi se ova materija napokon, na zadovoljavajući način uredila.